

CZAKÓ ZSIGMOND — BUDA FERENC

LÁSZLÓ KIRÁLY

Katona József Színház, Kecskemét 1969-70

Címlapon: Kolozsvári Márton Szt. László
ereklyetartó hermája
Győr, Székesegyház XIV. sz. második fele

CZAKÓ ZSIGMOND

1820—1847.

Az 1840-es évek romantikus magyar drámájának legnagyobb ígérete volt: lenyűgöző sorsú, tragikus egyéniség.

„Régi székely lófő család ivadéka, az apja előkelő hivatalnok, vagyós úr Désen, övé a kérői fürdő Szamosújvár mellett különösfajta sós vizével. E sok szép jószág nem fog a költőre szállani, de fájdalom, igen a szenvedély és véralkat, a különködésre való hajlam. Nehéz székelyek ezek a Czakók, akár Béli Pál; testvérek, atyafiak örökös háborúságban állanak egymással. Czakó János, a költő apja, aranyat akar csinálni, akár valami középkori alchymista. Napokat, éjszakákat tölt a laboratórium-ban, füstöt okád a kürtője s a csodás vegyi szerekekkel együtt párolog el az öreg úr józan esze is... Czakó Zsigmond magas, sudár legény, hosszúkás, barna arccal, sűrű körszakállal, busa szemöldökkel, szépen rendezett dús hajjal, szabályos szép vonásokkal s valami csodálatos szemmel, melynek tekintete az arcképről is megkap... Homlokán örökké felhő borong, társaságban kevés beszédű; költői és művészi hajlamok lakoznak benne, szép bariton hangja van és érzéssel tud dalolni. Íme itt az alak, aki a lányok ideálja lehet a Byron-korszakban, asszonyok csábítója, kalandor, harcos, vagy poéta, ahogy a véletlen hozza magával. A romantikus korok szeretik a szép férfiakat. Jókaik szinte föllelkesül, ha e korra gondol: mennyi szép fiú volt közöttük! Czakót a regényíró élénk tollával kapja le: „Ott ült Czakó, soha nem mosolygó barna arcával: komor, erőteljes alak, akkora öklökkel, mint másnak kettő, s beszélt Sakuntaláról s a hindu irodalom remekeiről.”

„A sors csapásai és a hirtelen változások végképpen kiölnék belőle minden derültebb vonást. Jó módban töltött diákkorra hirtelen szegénység következett; összetűz atyjával. tanáraival. művészi hajlamai kitörnek belőle, színésznek áll. Előbb festő akart lenni s az ecset talán jobban illett volna a kezébe, mint Thália álarca a képére. A vándorlás nyomorúságait nem bohém kedvvel, hanem összeszorított ajakkal tűri. Próbál frogatni, néhány rémdráma az eredménye: egyet sem adnak elő, valamennyi megsemmisül. de írói tehetsége mégis feltűnik. s ez juttatja be a Nemzeti Színházba. Színészi tehetsége nincs voltaképpen, csak kardalos. Beadja a **Kalmár és tengerész** c. drámáját előadásra és vár a nyomorúságban tovább türelmesen...”

„A nyomor és várakozás esztendeire a diadaltól mámoros évek következnek... 1844 novemberében került színre a **Kalmár és tengerész**, a közönség előre fölszigázott várakozása mellett. Olvan hatása lett, mint a futó tűznek. Író támadt. aki a közönség szívéhez tudott szólni, aki egyesítette a hatásos mesét a megírás költői szépségével...”

„Nem egészen egy év múlva új darabot hozott a fiatal költőtől a

LÁSZLÓ KIRÁLY:

Igaz ugyan az is,
hogy születésjog szerint nekem
koronám és trónusom nem lehet,
de az ország és nemzetem bizalma
kezembe adta: könyörögve kértek,
hogy venném által az uralkodást.

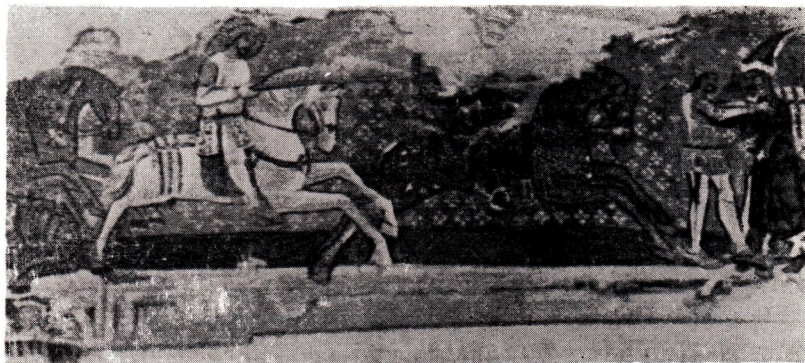
Öröm nincs benne, annál több a
terhe...

István, Aba, Péter, András elődeim,
te, — Géza bátyám és elhunyt atyám
alatt élt e nép csak egy percre is
békességben? Állandó belviszály
rombolta és gyöngítette: az ország
merő egy seb volt, férgek serege
hemzsegett rajta, ellepték fekélyek.

Be kellett hunynom a vétkek fölött
szemem, s vakosdít voltam kénytelen
játszani, várva, míg beteg hazám
erőre kap, hogy nagy bántalmait
kunok, németek, s dalmátok fejének
visszatorolhassam, — ahelyett, hogy
királvokat tennék Európának
távol határain: uralkodókat
az Árpád-vérből. — És most, amikor
e nemzet — egy több, mint félszázados
nehéz kornak nvugtán erőre kap,
most hagyjam ott megkezdtem?

művemet?

Szt. László viadala. Zsegra falfestmény

Nemzeti Színház, a **Végrendelet** c. ötfelvonásos drámáját... Czakót már a **Kalmár és tengerész** kiemelte szűkös helyzetéből. Segédszínésszé léptették elő. A **Végrendelet** egyike volt a Nemzeti Színház legzajosabb sikereinek. Az **Életképek**, a **Pesti Divatlap**, a **Honderú** egyaránt magasztalták. Igazán nem kívánhatott többet. A színészek, a legelső tehetségek barátaivá lettek, így Egressy, Lendvay kivált Szentpétery; így az írók, kritikusok, Bajza, Csengery, Kemény, maga a nagy Vörösmarty, maga a tűzlelkű Petőfi.”

„De Czakó megmaradt a régi hallgató, magába mélyedő embernek. El-eljárt közéjük, de málázó és csendes maradt a víg körben. Pedig most már szülei is kiengesztelődött, pedig sóvárogta a dicsőséget és rabjává lett utolsó percéig. Annak örült azonban, hogy csinosabb lakást rendezhetett be, s hogy vehetett magának könyveket. Szobáját egy élőlényel osztotta meg, egy sassal, a Mágóval.”

(Vértesi Jenő: A magyar romantikus dráma, 1913.)

A siker volt a kivétel életében — a csalódás, a bukás a törvényszerűség. 1846-ban színre került **Leona** című drámája nem talált visszhangra. Hogy is találhatott volna! Ilyen sötét reménytelenség, ilyen kietlenül költői romantika, a lét semmivoltának ilyen kleisti kirobbanása, az egyéni életnek természetmisztikában való feloldódása előtt hirtelenkedve állt a pozitív nemzeti eszményeket igénylő közönség. Hasonló kudarc az 1847-ben színre került **A könnyelműek** is. Kritika és közönség egyaránt ellene fordul.

S ráadásul harcba száll — a siker leghalványabb reménye nélkül — a Nemzeti Színház vezetőségével. **Szent László és kora** c. korrajzát elutasítják. Tátrafüreden neki kezd s be is végzi egyik legnagyobb ambícióval készült munkáját: a **János lovagot**. A Nemzeti Színház elfogadta előadásra, de — ismét Vértessit idézzük — „a költő már nem várta be. Reá már csak a végső vergődés várt, mint a sebzett madárra. Szenvedése jó részét elrejtette a világ elől, csak jó barátja, Szigeti József látott belőle valamit. A későbbi idők nagyszerű Falstaffja ezidétt még csak tehetséges fiatal színész volt, aki játszott vegyest mindenféle szerepet, kiben még nem ismerték föl az egyik legkiválóbb magyar jellemszínészt, s a fölülmúlhatatlan anekdótamondót... Ő üldögélt Czakó asztalánál, elteázva vele esténként, hallgatva a költő lázas kitéréseit vagy kísérve őt a késő éjjeli órákban, míg végre a **Pesti Hírlap** szerkesztőségében a Csengery Antal pisztolyával Czakó Zsigmond kivégezte magát. Élete összeforrott műveivel, kölcsönösen magyarázzák egymást, halála tragikus és romantikus volt egyszerre.”

O. L.

Szt. László. Székelyderzs falfestmény

LÁSZLÓ KIRÁLY:

Gyertek körém, hazám gyermekei!
László király meghalni kész honáért,
amely szabad és boldog lesz, amíg
terhét emelni bírja két karom,
amíg porrá nem szárad agyvelőm —
Árpád őszám nevére esküszöm!

(kelyhet magasra emeli)

Sötét korom beteg, zord napjai,
emléketek lelkem gyógyult sebé-
t ne dülje többé. Nemzetem, hazám!
Napod, napom, szíved, szívem, s a
vérem
véred legyen, amíg csak tart belőle;
s miként e kehely medrében e szent
áldomásból egy cseppnyi sem marad,
úgy tűnjék el dicső jövőd egéről
minden veszély és minden borulat.

(kiissza a kelyhet)

S ha majd síromon felvirágoztál, és
évezredek fáradalmain
szerzett babéraid számolgatod,
rám is gondold — és emlékezz reá,
hogymint
László király honáért volt kicsiny!

Buda Ferenc:

Szent László, és korától a „László király“-ig

Czakó Zsigmond drámája olyan művészi kvalitásokkal rendelkezik, hogy felújítása — amely tulajdonképpen ősbemutatónak számít — a pusztá értékmentés szempontjából is indokolható. Jól megrajzolt jellemei Shakespeare-ből, és a francia romantikusokból táplálkozó szenvedélyes drámaisága, helyenként Vörösmarty erejével ható, képekben gazdag, kifejező nyelvezete mindenképp előadásra érdemesítik. S ami a modern emberhez még közelebb hozza: a drámai cselekmény lélektani mozgatóerőinek mélyreható, hiteles ábrázolása. Mind ezen erényeken túl arra sem árt felfigyelnünk, amit a László király dráma a mai kor embere számára mond. Ne felejtjük el — a magyar író sorsa: folyamatos szolgálat Tinóditól egészen napjainkig. S jól lehet, e szolgálat célja történelmünk folyamán időnként módosul, ám lényegét és formáját tekintve azonos maradt.

De szóljon a mű, ahogy rendeltetett: a művészek színpadi megjelenítésében. Hiszem, hogy a nézőtéren nem talál majd süket fülekre az, amit a százhusz év alatt elfelejtett magyar szerző mondott a maga korában.

Munkámról röviden csupán ennyit: Szigorú, de kíméletes kertésznek kellett lennem, hogy a mű romlandó, vagy elszáradt fölőslégét kinyesve, s az itt-ott gyarló vagy idejétmúlt nyelvi anyagot felfrissítve, szervi és szerkezeti csonkítás és egyéb erőszak nélkül az egészet átmentsem a ma színháza számára. Olykor úgy éreztem, magyarról magyarra kell fordítanom. Azonban szép munka volt, lelkes örömmel csináltam.

Szeretnék reménykedni abban, ami már régóta kíváncsú: hogy a László királyt követi majd több elfelejtett magyar dráma felújítása is; ha lehetséges eredetiben, ha pedig kíváncsú, átdolgozás vagy adaptáció formájában.

Buda Ferenc

CZAKÓ ZSIGMOND

LÁSZLÓ KIRÁLY

Történelmi dráma két részben

Élő színpadra alkalmazta:
BUDA FERENC

Dramaturg: **Osztovits Levente**

Zenei összeállító: **Troszt Margit**

SZEREPLŐK

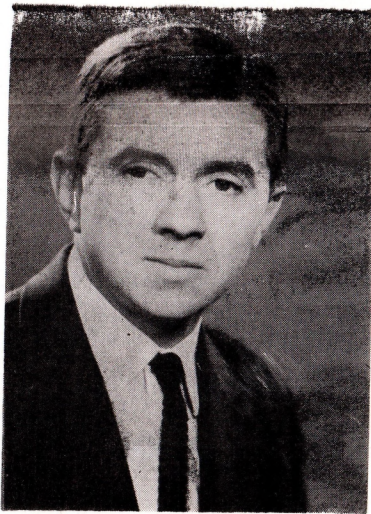
Első László, magyar király		Forgács Tibor	
Gyula, nádorispán	Mezey Lajos	Salamon, volt magyar király	Piróth Gyula
Dezső, a fia	Körtvélyessy Zsolt	Bátor Opós, Salamon híve	Fekete Tibor Jászai-díjas
Pető, a király hadvezére	Major Pál	Desider, kalocsai érsek	Gyulai Antal
Jolán, a leánya	Csomós Mari	Nehemiás, esztergomi érsek	Takács László
Adelajd, királynő	Cserje Zsuzsa	Charitas, apáca	Zsigrai Annamária
Kálmán herceg	Garai Róbert	Herceg, német követ	Balassa Gábor
Álmos herceg	Horváth József	Xavér, VII. Gergely követe	Unger Rudolf
Ripa, koldus { Börtönőr {	Kölgyesi György	Clemens, VII. Gergely követe { Péntek, koldus {	Budai László
Pongrác, harcos	Szalay Imre	Temetőőr	Benkóczy Zoltán

Udvari nép, külföldi követek, papok,
harcosok.

Díszlet: **Csinády István** m. v.

Rendező:
TURIÁN GYÖRGY

Jelmez: **Greguss Ildikó** m. v.

Rendezői jegyzetek

Szinte nap, mint nap újabb örömben volt részem a „Szent László és kora” elolvasásától kezdve, a „László király” premier-függönyének felgördüléséig.

Számos elfelejtett magyar művet olvastunk el; s bizony nem egyről azt kellett megállapítani, hogy nem indokolatlanul merült az ismeretlenségbe. Sokban fedeztünk föl különböző értékeket, s mának is szóló mondanivalót; de legtöbbször kevesellettünk azokat. De amikor eljutottunk Czakó művéhez, a sokszor nagyon is elavult, dagályos, cikornyás nyelvezet, az elnyújtott cselekmény, a több zavaros szituáció alatt ez a mű hiányosságai ellenére nagyon-nagyon sokat sejtetett! Néhány sora drá-

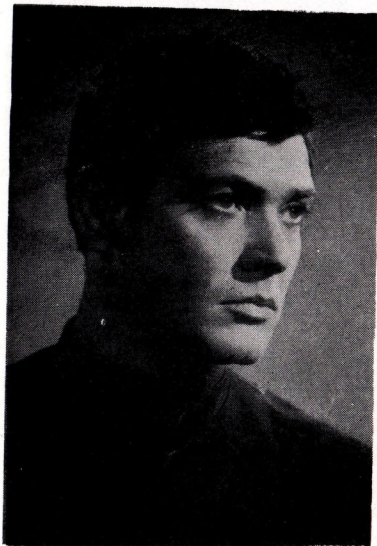
mai tömörséggel ugrott ki a szövegeteg közül; egyik-másik figurája meglepően plasztikusan rajzolódott elő, néhány örökvényű gondolat az első percben könnyen kınámozható volt. De mindezek elrejtve-elbújva sok fölösleges között, mögött. Itt óriási restaurátori munkára volt szükség; óvatossra, alapossra, hogy semmi érték meg ne sérüljön.

A restaurálás első lépcsőjeként, Osztovits Levente dramaturggal sürítettük az alapművet. Más volt ez, mint egyszerű húzás. Inkább kiemeltük a darabból mindazt ami érdekes, értékes, s mai színpad számára is igaz, szükséges, jó. Így lett a 170 oldalas műből 110 oldalnyi „valami”. Igen valami, mert ezek a részek onmagukban értékesek voltak, de sokszor hiányzott a folyamatuk. Emellett bőven akadtak komplikált, érthetetlen sorok. De mindezzel együtt óriási öröm volt érzékelni a mű lényegét, gerincét. És már ennél a tömörítésnél látszott, nem alaptalanul sejtetett a mű. Hittük: Érték kerül porosodó könyvespolcra élő színpadra; hiszen örök emberi problémákat vet föl, amelyek a ma nézőjét is érdeklik, foglalkoztatják, amelyekről mindig beszélni kell: hiszen László királyban, a címszereplőben megtalálhatjuk a korszerű hazafiság megtestesítőjét; a mű a magyar történelem egyik döntő időszakában játszódik, az országgá-levés idejében, amikor az István király alapította országot a széthullás fenyegette; s László király vet gátat a külső és belső ellenség garázdaságának. Ugyanakkor érződik a művön, hogy szerzője a szabadságharcot megelőző reformkor idején írta, hiszen Habsburg-ellenessége kivülálglik a XI. századi történetből is. És Czakó, Lászlóban olyan országvezetőt álmodik, amilyen a XIX. században is kellett volna. A nemes emberi önfeláldozás jeleit ugyanúgy megtaláljuk a műben, mint a hősiességet, avagy az életben mindig, mindenütt jelentkező lírát.

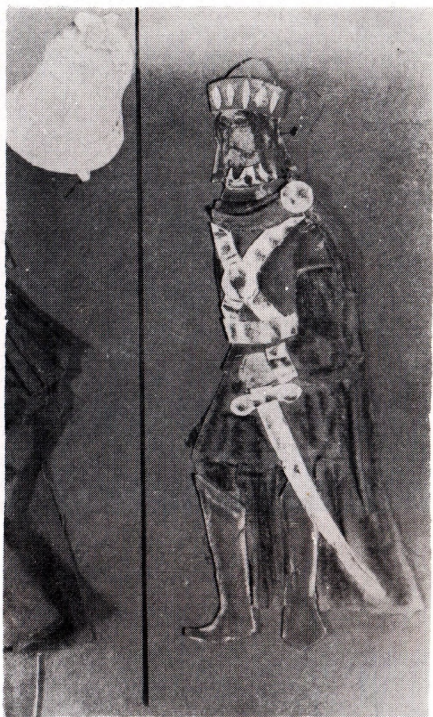
De mindezek csak sejtettek a tömörített műből. Költőre volt szükség, aki Czakó sorait megtartva annak nemes veretű archaizmusát — hol mai fülnek-értelemnek érthetővé teszi, „lefordítja”, hol változatlanul megváltoztatni, s az addig érthetetlen szavak egyszerűre étellel töltődtek meg. Volt, ahol teljes sort, vagy sorokat kellett elvetni; s a tartalmuk

László király:

Forgács Tibor

Greguss Ildikó
jelmezterve

alapján újat írni. Roppant nehézfeladat olyan költő számára, aki számos versével bebizonyította, mennyi, de mennyi saját gondolata van!

De Buda Ferenc erőt tudott venni költői fantáziáján, s úgy végezte el ezt a roppant nehéz költői—műfordítói—restaurátori feladatot, hogy mindig Czakó Zsigmondot engedte tolla fölött uralkodni. Óriási öröm volt olvasni az újjászületett sorokat, összehasonlítani a régivel; s így látni, hogy egy remekívű igazán drámai mű bontakozott ki ebből a régen elfelejtett és elvetett műből.

Újabb öröm volt meghallani a szövegeket a színészek ajkán; ekkor újra vizsgázott a verses darab; hiszen ami írva szép, nem biztos, hogy elmondva is jól hangzik-e? De a Czakó—Buda sorok azt bizonyították, hogy színpadi nyelven megírt verses darabot próbál társulatunk.

Es a próbák során egyre több újabb gondolat bújott elő a sorok mögül. Ez a mű minden sorában több pluszt is rejteget, többet ad, mint ami első, vagy második olvasásra előtűnik. S ahogy az egyes jelenetek, képek egymás után sűrűsödtek a próbákban, ahogy egy-egy nagyobb egységet vettünk; egyre jobban éreztük, hogy fzzig-vérig igazi dráma kel életre színpadunkon.

Ahogy nekem, s kedves kollégáimnak sok örömet szerzett ez a mű, hiszem és hisszük, hogy a közönségünknek élménytadó, maradandó emléket nyújt.

Turián György

Csinády István díszletterve

Greguss Ildikó jelmezterve

Petőfi Sándor:

Czakó temetésén

(öngyilkosság által december 14, 1847.)

Könnyez a részvét... óh még a
Gyűlölség is, ha itt vóna,
Ejtene egy drágagyöngyöt,
Egy könnyűt e koporsóra.
Magasan röpködő szellem
Süllyedt a mély semmiségbe,
Tavasz dől, az ifjúságnak
Tavasza, a sír telébe.

.....
Nagy a világ, nagy a világ,
Benne miljom embertárs van,
S ő e nagy világban, ő e
Milliók közt állt magában.
Végre lelt egy jóbarátot,
Jóbarátja a fegyver lett,
Mely szívéről lesegíté
Az életet, e nagy terhet.

.....
(Pest, 1847. december)

„És te szellemfukar, ki rideg falak közt
Gyűjtesz a penésznek halott tudományt,
Kit nem érdekel a hitvány földi ember,
Míg a hold lakói állapotja bánt:
Nagy lélek, eredj, dobd a sírra kövedet,
Vagy kőnél keményebb névtelen könyvedet!
Mi pedig, barátaim, járjunk el a sírhoz
Olvasztani róla könnyel a havat,
Hadd sírjon a szív, ha ítélni erőtlen!
Tán így hamarabb jön az enyhe tavasz
S behinti virággal az egyszerű dombot,
Hol ő pihen, aki tövis közt bolyongott.”

(Arany János: Czakó sírján)

„Czakó Zsigmond a drámai életbe új erőt, tartalmat és kevés ideig tartott munkásságához képesti emelkedést varázsolt... Sok, igen sok van azok véleményében, kik drámáink folytonos előhaladását Czakó sírjába hiszik eltemetve.”

(Erdélyi János)

ELŐKÉSZÜLETBEN;

Szigligeti Ede:

Liliomfi

zenés vígjáték

November 7-27-ig

ÁRA: 3 FORINT